

КАПЦИ НА ПРОЗОРИМА И ЂЕПЕНЦИМА

Два принципа и два стила поделили су међу собом, углавном, фолклорну архитектуру нашега Југа: брвнара и бондрук. Брвнара је постала у шумовитој планини. Бондрук се развио у долињским варошицама. Брвнара је свакако старија. Она је у планини од памтивека. Њу смо донели собом на Балкан, долазећи из прапостојбине. Бондрук је изгледа туђ. Он се из вароши Медитерана раширио по варошима унутрашњости Балканског Полуострва.

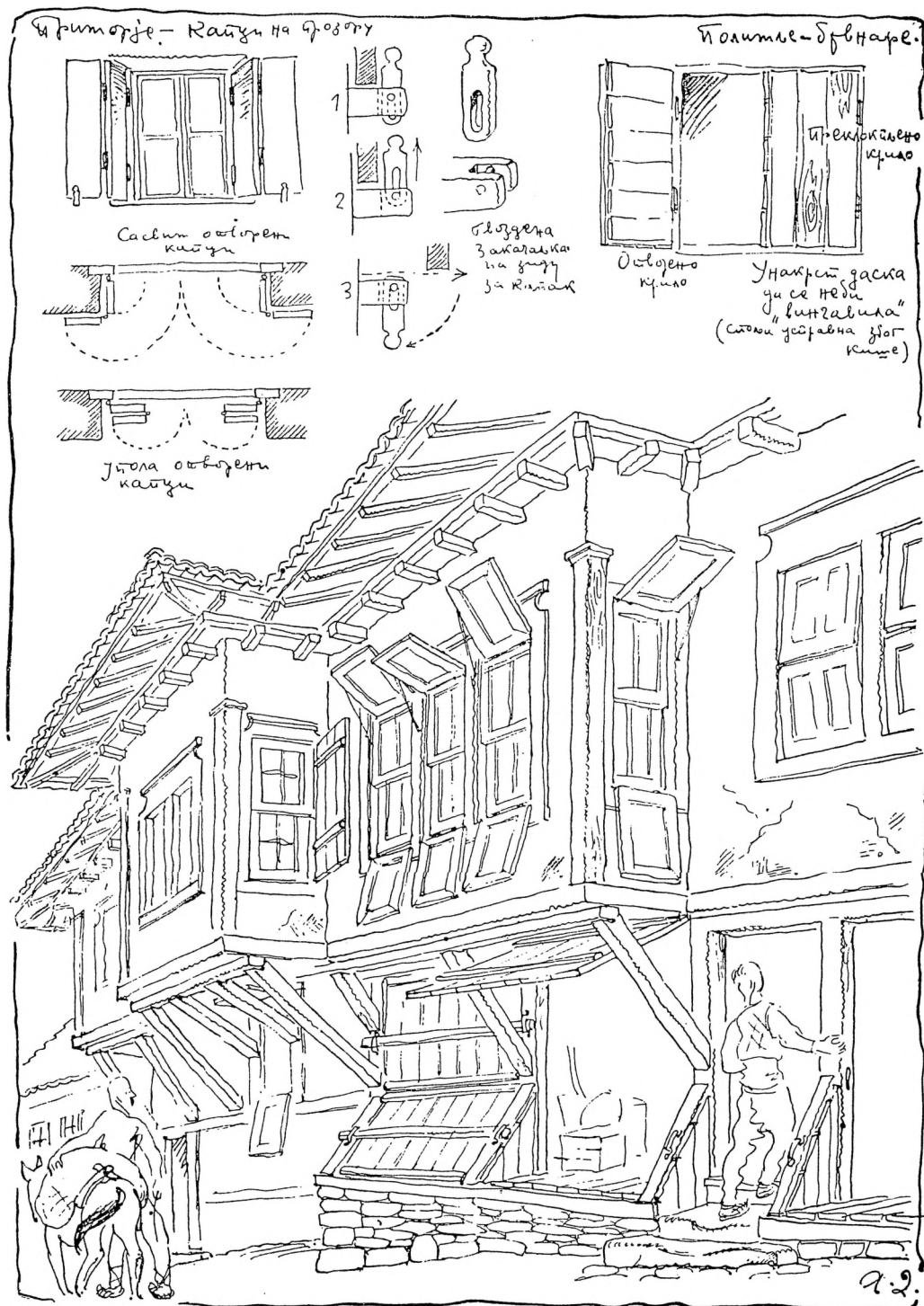
И један и други начин су логични и конструктивни до крајњих граница. Као народске грађевине сиромашних крајева они су сведени на најосновније, најпотребније и најрационалније. При томе су, разуме се, прилике диктовале облик и изглед. А прилике то значи: материјал, клима, ужа намена грађевине, безбедност, начин живота уопште и у самој кући, и т. д.

Нарочито је бондрук рационалан и логичан у својој конструктивној концепцији (модерна америчка облакодер конструкција подиже се савршено по истоме принципу). Основни грађевински елеменат, код њега, је дрво. И то танка и витка четвртаста греда. Од њих је склопљен цео скелет грађевине па је после, лакшим материјалом испуњена површина зидова. Било плетеним пружењем, облепљеним; било опеком печеном или неопеченом. Камени зид ређе долази у употребу, а и кад дође, он је прошаран дрвеним роштиљима (по неким због равномерног слегања обилног малтера, по другима је то армирање због земљотреса). Вероватно да бондрук није поникао на Леванту, тако богатом земљотресима (јер га видимо и у Немачкој и у Француској и у Енглеској), али је он на земљотресном тлу Леванта свакако, посматрано с те тачке гледишта, једини пригодан начин грађења.

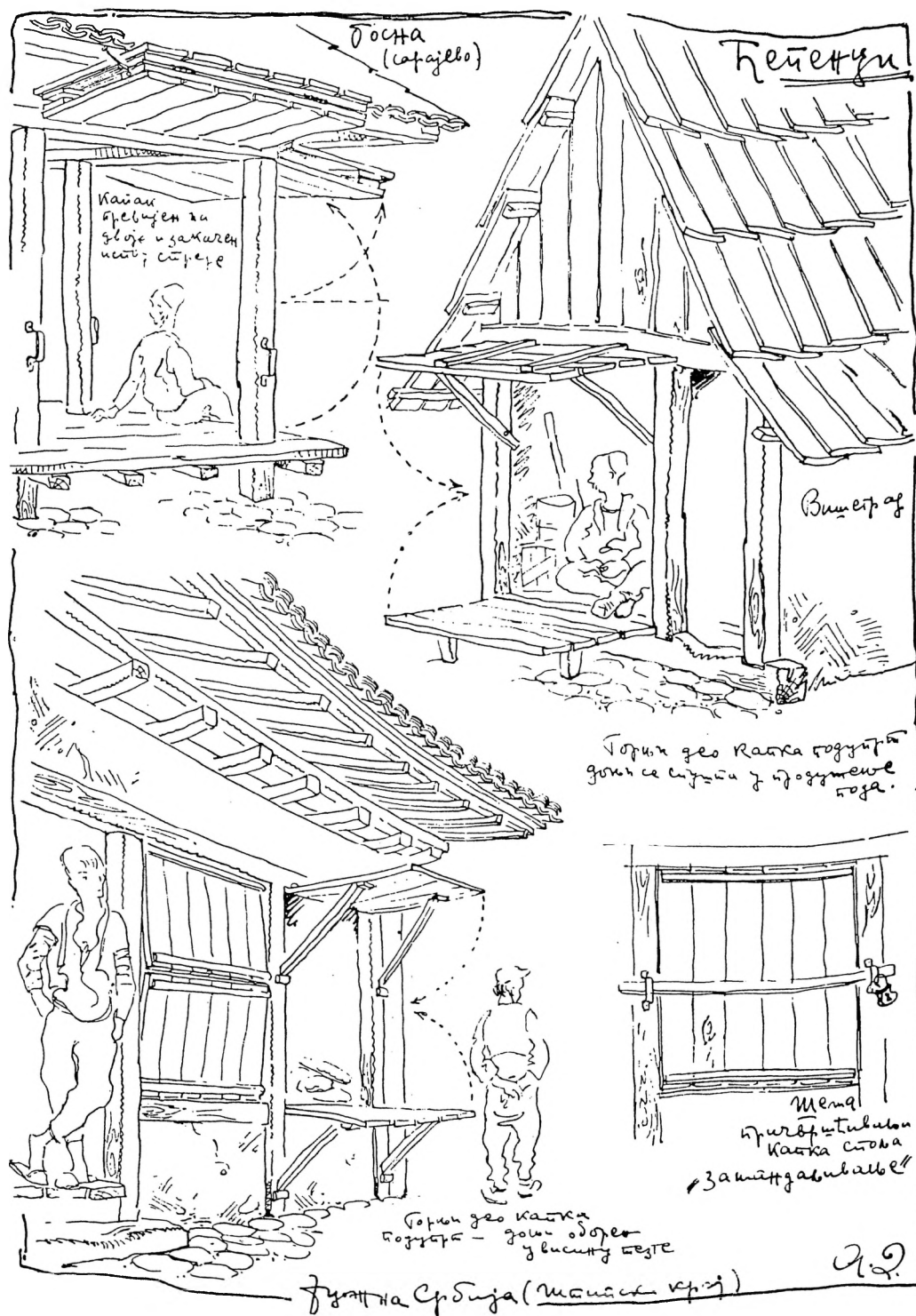
Слаб материјал за зидове захтева заштиту широким стрејама, а конструкција дрвеним гредицама олакшава њихов велики испад. Куће у чаршији имају дућане. Витки и ретки усправни ступци омогућавају простране отворе дућана. Исто то на спрату за прозоре. Сигурност налаже постављање капака на свима тим отворима. Ти капци су тако довитљиво смишљени да захтевају засебно мало поглавље. Овај је чланак углавном посвећен њима.

Капци су увек од даске. Некад у раму. Некад просто од два слоја дасака, укрштених, због витоперења. На прозорима су капци једнокрилни или двокрилни. Отварају се напоље и у страну. Бондрук међутим омогућује читаве низове прозора, јер су и најужи ступци између отвора довољни за конструкцију којој није потребно нарочитих сигурних греда ни пресвођавања изнад отвора. У томе случају би капци једнога отвора сметали капцима других (проблем и за савремену архитектуру). Народски мајстор је ово сјајно решио. Отворио је капке на горе и на доле. При томе му горњи део чак може служити као штит од сунца.

Исти је принцип примењен и на капцима дућана. Стакло је скупо. Довољно великога није ни било. Излози дућански, у данашњем смислу,

Капци на прозорима.

Капци на дућанским отворима,

тек су новијег датума. Јужна клима дозвољава просто велике отворе у којима је изложена роба. Управо цео дућан је приступачан погледу. За куповину се не мора ни улазити унутра. Дућанџија често, по јужњачкоме начину, седи на патосу; ту му је и роба. Зато се по неки пут капак „излога“ отвара тако да се његово доње крило обара у продужетак тога пода. Горње се подупире или окачи о стреју. Оно је свакако један штит више с горње стране (сунце, киша). Нарочито је „практичан“ онај босански капак који се превије на пола, дигне и окачи о стреју. Тако не заузима места. Цео дућан је одједном на улици, а има озго сигурну заштиту и чивилук за вешање изложене робе. Иначе, доње крило може бити оборено и у висини тезге. Затворено, оно може имати и положај косе равни, како би се испод њега добио што шири „ћепенак“ са испадом на улицу.

Затварање, управо закључавање, ових дућанских капака врши се обично споља једном попречном гредицом, која се увлачи у нарочита лежишта и закључа катанцем. Има капака чија се крила ујутру потпуно скидају и односе а увече намештају у лежиште и „замандаљују“ на горњи начин.

То су све разне могућности које пружа овај систем наших јужњачких капака. Он се не да применити и у савременом грађењу, али је толико ингениозан да га вреди забележити. Утолико пре, јер је и он, са целим нашим фолклорним грађењем уопште, осуђен на ишчезавање и заборав.

А. Дероко